

Salonul Literar

Director: AL. T. STAMATIAD.

ABONAMENTUL:
Pe un an 100 Lei.

Apare odată pe lună.

REDACȚIA ȘI ADMINISTRATIA:
Strada Ioan Calvin Nr. 4, etajul I.

PRIMEJDIA ȘI RĂSPUNDERILE ARTEI

— HAMLET, FORTINBRAS, DON QUIJOTTE

de D. Nanu

Intr'unul din No. precedente ale „*Adevărului Literar și Artistic*” confratele recensent al revistelor ridică o obiecțiune asupra temei generale ce am susținut-o în articolul *Hamlet*.

În special citează următoarele rânduri: „Ori cât ar căuta moralistii să ridice valoarea lui Don Quijotte în fața lui Hamlet,¹⁾ le va fi foarte greu să se despartă de farmecul și prestigiul ce-l răspândește în preajmă-i melancolia superioară a unei frunți peste cari s'a pogorît mirul geniului.”

Care-i obiecția adusă? — „Incontestabil că mirul geniului — zice recensentul nostru — stă pe fruntea lui Hamlet, cum stă și pe fruntea lui Don Quijotte. D. Nanu pare însă a-l vedea înzestrat mai mult pe celdintâi, când spune că eroul lui Cervantes apare „singular, excepțional și ridicol.” Și ceva mai jos: „nu numai la Hamlet, dar și la Brand și la Don Quijotte există farmec și prestigiu și acea „melancolie superioară. Truda lui Don Q. pare ridicolă, dar la adâncirea ei, câtă melancolie apasă sufletul nostru și-l deprimă! Și în această deprimanță intervine reflexiunea morală pe care d-n. N. o vede „infinite superioară” în Don Q fără să acorde același termen de comparație și lui Hamlet în care vede un pesimism primejdios. Nouă nu ni se pare de fel: orice operă de geniu, nu de simplu talent, este o operă sănătoasă, morală.”

Să răspundem pe rând acestor obiecțiuni, ele fiind în strânsă legătură tocmai cu subiectul ce ne preocupă: *primejdia și răspunderile artei*.

Mai înainte de ori ce discuție, o strictă precizare a noțiunilor interesate în subiect, ca să evităm echivocul generalităților; despre care Hamlet și Don Quijotte e vorba? De numele *operilor în sine*, sau despre indivizii cu același nume, înfățișați ca tipuri, ca exponenți mai limpezi și mai reliefați decât caracterele similare cu care ne putem isbi în viața de toate zilele?

Dacă e vorba numai de *opere*, firește că amândouă au ștampila geniului: ele înfățișează prototipuri

¹⁾ E vorba dar de valoarea morală a personajilor.

LA BAE DE SOARE²⁾

Lui Al. T. Stamatiad

Citea un roman de sensații, cu filele roase pe-alocuri,
— Cu scoarța ajunsă leproasă, — cu subliniate pasagii,
Citea și din vreme în vreme privea fluturașii în jocuri
Sau ochi-și pierdea peste Mureș, prin vastele lui peisagii.

Stătea pe o bancă pe țărnul prelins de-ale undelor pulpe,
Cu brațele goale pe care arșița ușor le bronzase,
Pe gât un șirag de mărgelă, pe umeri o blană de vulpe
Și'n ochi fulgerări de opale ascuse n'tr'un vâl de mătase.

Zâmbea când cu gândul aiurea rupea o cicoare târzie,
Cu capul plecat pe un umăr de parcă-l plecase zefirul,
Izbea cu pantoful în puful fragilului fruct-păpădie ...
... Și'n brusca-i romanță 'ngănată, ningeau, fulgi ușori, musafirul.

... Au fost ... și e anul ... și gându-mi revede un lan de cicoare;
Pe mal înverzită e salcea; din nou păpădia 'nflorește ...
Fecioara, la locul vechiu, oare, mai vine la bae de soare?
... Se poate ... și poate că astăzi să știe și-un bob românește ...

PERPESSICIUS

²⁾ Din „Albumul transylvan.”

în care se însumează în orice timp, două categorii anumite de caractere.

Dar cestiunea însușirii de geniu se schimbă dacă e vorba numai de *tipurile titulare* desprinse din opere. Insușirea de „genial” nu se mai poate aplica de o potrivă ambelor personaje. În acest caz Bradley¹⁾ a putut spune despre Hamlet: „e un tânăr învoalt, *plin de geniu intelectual*, de spirit și humor, cum și de o aleasă sensibilitate.” Dar sunt sigur că nici confratele recensent n'ar putea spune exact același lucru despre Don Quijotte dacă l'ar întâlni în carne și 'n oase. Ar zice atunci ca și mine: Cervantes, din tot geniul lui, n'a voit să dea eroului său un pic măcar, așa cum de pildă Carageale nu i-a dat lui Cațavencu decât tocmai ce nu putea el suferi: limbușia oratorică și pehlivănia patriotică.

În acest sens am spus ca *Cervantes* s'a servit de geniul său tocmai ca să zugrăvească un tip „singular, excepțional și ridicol”, fără nici o însușire de geniu.

¹⁾ A. C. Bradley, fost profesor de poezie la Oxford, autor al celei mai bune cărți moderne de critică Shakespeareană. Vezi: *Pagini engleze de Dragoș Protopopescu*.

Și acum o întrebare:

Din cele două personaje, dece asupra eroului spaniol cade comicul odată cu mantia lui petecită, și asupra eroului danez *nu*, deși la amândoi, deopotrivă, este un contrast între forța lor sufletească și greutatea împlinirii scopului urmărit? — Fiindcă, ori care din noi, chiar fără a fi în pielea lui Hamlet, ci numai puși în identica lui situație dramatică, am avea totuși *revoltele și amărăciunile lui*. Și de aceste suferinți nu el e vinovat ci lumea cu care intră în conflict. *Hamlet e deci o umanitate*.

Don Quijotte este însă o *singularitate*, sau dacă voiți o umanitate mult mai restrânsă, într'uu rol pe care singur și l'a ales; tot izvorul tragi-comediei sale e numai în el; el e condamnat ridicolului din pricina singularizării, a depărtării de linia obișnuită, în condițiuni pe care nici unul din noi nu le-am accepta, dacă am avea spiritul critic care lipsește eroului. Așa dar, deși îi aprobăm morala, nu-i aprobăm conduita care-l mână. Îi putem, cel mult, spune: Cavalerule, pentru rolul ce ți-ai luat îți trebuiește alt cap și alte brațe, mult mai vânjoase decât ale tale.

„Que de vertus vous nous faites haïr !“ i-ar putea spune altii, fiindcă atmosfera de ridicol în care-și drăpeză el orgoliul, asvârle în mod reflex un discredit și asupra „vorbilor sale“ măcar ca „sunt ale celui mai înțelept om¹⁾.“ — Și ironia aceasta, din nefericire, i-o pot asvârli tocmai aceia cari sunt lipsiți de virtuțile sufletești ale Cavalerului de Tristă-Figură, și se mândresc, fără drept, cu lipsa lor, sub pretextul că sunt donquijottești!

Aci se deschide un capitol important asupra pericolului satirei din punct de vedere social-psihologic: acela de a avea două tășuri: tăind anumite putreziciuni, scapă altele, și atinge unele părți sănătoase. Dar despre aceasta vom reveni într'alt articol când vom vorbi despre *diabolismul satirei ca sursă de inspirație*,

* * *

Afirmația d-lui recensent, că în Don Quijotte s'ar putea oglindi întreaga omenire, e o hiperbolă frumoasă dar nemeritată.

Biata omenire nu merită identificarea cu Don Quijotte, fiindcă ori cât de încete și de mici i-ar fi biruințele ei, are totuși unele *reale*, pe care le a menținut de-alungul veacurilor²⁾, pe când Don Q., n-a avut nici una, până la sfârșitul zilelor sale! Și aci stă toată tragi-comedia sa: aspirațiune frumoasă, morală superioară, — întrucât se străduiește — dar fără forța și discernământul care să dea preț intențiunilor sale. S'a petrecut cu dânsul, ceea ce se petrece cu toți învinșii, chiar mai inteligenți decât el: în virtutea unei ironii a destinului, omul nu birue în viață prin *aurul* pe care-l

¹⁾ Citate din recensia de care ne ocupăm.

²⁾ Pentru dezvoltarea și justificarea acestei idei vezi „*Intre Patrie și Umanitate*“, prefața la traducerea românească a „*Cântului Prea Fericitului Krisna*.“ Ed. Segal.

are în suflet, ci prin *arama* care-i valorifică aurul! când această aramă nu există, aurul se duce la fund cu omul. A dori, și a cerca totuși să biruești cu idealul tău, fără să ai arama inferioară care-ți trebuie — acel Caliban necesar Mirandei, — iată tot tragi-comicul donquijottismului: o luptă condamnată la o înfrângere sigură!

Nu lupta e ridicolă în sine, ci angajarea ei nepregătită, însoțită de nădejdi nemotivate. Pornirea la luptă, cu nădejdea numai în justiția imanentă, cum face Don Q., este ca și socoteala greșită a creștinului care, pentru scopul urmărit, lasă toată nădejdea în seama lui Dumnezeu, dar fără să facă nimic din ce-i spune evangelia, când îi zice: „fiți înțelepți ca șarpele și curați ca porumbița.“ Oamenii de felul lui Don Q., își închipue pe Dumnezeu exterior, lucrând din afară, iar nu dinlăuntru omului și prin el, ca printr'o armă a lui conștiința de toate întrebările și toate răspunderile.

În scurt deci, tragi-comicul lui Don Q. stă în ignorarea unei legi fundamentale, în firea lucrurilor: forțele au înadevar o perioadă de luptă, de deslănțuire haotică, necesară selecțiunii lor înainte de a ajunge la echilibru, care este scopul și unificarea armonică a funcțiunii lor. O forță însă care în tot timpul cât ființează nu-și mai găsește echilibru, e ceva în afară și de ordinea fizică și mai ales de ordinea pur sufletească: se distruge prin sine asemeni convulsiiunilor dezordonate ale unui alcoolice. „Melancolia superioară“ ce domnul recensent spune că am putea-o avea și față de Don Q. e împedicată tocmai de comicul ce naște din-

VEDENIE

— VICTOR HUGO —

*Eri am văzut un înger sburând de-asupra mea —
Se potolea furtuna pe unde el trecea
Și 'naltele talazuri se linișteau pe mare! . . .*
— „O, înger alb, în noapte, pe cine cauți oare?“
*El mi-a răspuns că vine vrând sufletul să mi iee
Și-am tremurat de spaimă văzând că-i o femeie.
Cu brațele 'nălțate spre el atunci i-am spus:
— „Cu ce mai rămânea-voi când iar sbura-vei sus?“
Dar el tăcu . . .*
Și cerul se 'ntuneca treptat . . .
— „Vai, sufletul meu, înger, de-l iei, l-am întrebat,
*Unde mi-l duci? Arată-mi în care 'mpărății?“
Dar el tăcea . . .*
— O, înger, din care ceruri vii
Și cine ești? Ești moartea ori ești viața? . . . Spune . . .
*Și umbrele mai negre prindeau să se adune
Cernindu-mi albul înger ce 'mi spuse: — „Sunt amorul! . . .“*
*Avea lumini de fulger pe frunte sburătorul
Și 'n umbra 'n care ochii îi străluceau sub gene,
Goneau fugarii aștrii prin albele lui pene . . .*

D. ANGHEL

tre contrastul ce există între efortul de care e capabil subiectul, și rezultatul obținut . . . Și tocmai aceasta înlătură deprimarea, singurul bun al satirei.

* * *

Și acum în ce constă farmecul primejdios, deprimant, al lui Hamlet? Între Shakespeare și Hamlet, (ceea ce nu-i între Cervantes și Don Quijote) există acea transfuziune spirituală, din propria esență a autorului, acea asemănare de calități excepționale, prin urmare, — acea exteriorizare lirică; și măcar că, judecând după versurile adresate Ofeliei, sau după scrisorile ce banuim că i le-ar fi putut scrie, Hamlet ar fi un geniu „manqué“, cum se mai găsesc atâți în lumea lui, el nu are mai puțin o parte însemnată din strălucirea și substanța părintelui său intelectual.

Inconjurată de prestigiul și lustrul educației sale alese, toată acțiunea lui în sec, fără înnaintare spre scop, toată filosofia inertiței sale, devine sugestionantă pentru enorma majoritate mai ales a celor tineri, încântați de farmecul său. Căci vom fi pururea foarte dispuși să iertăm defectele acelora pe care îi iubim. Aci stă primejdia de care vorbeam și asupra căreia s'au ridicat obiecțiunile dlui recensent. E cert lucru: pe când *Don Q.* „nous fait presque haïr ses vertus“, Hamlet pune în indolența sa o atracție irezistibilă, o lăsare de brațe indiană! Cum să nu fie deci superioară morala lui *Don Q.*, care cel puțin nu pregetă când își urmărește scopul? Hamlet, timp de 5 acte umblă să prindă în capcană pe vinovat, și după ce-l află, e gata să lase lucrurile baltă și să plece în Englitera! *Intâmplarea* numai, îl face să scape de cursa unchiului criminal și chiar când îi descoperă cursa, când e *personal amenințat*, tot *intâmplarea* îl ajută să pedepsească pe ucigaș, grație destăinuirilor lui Laert, după schimbarea spedei otrăvite. Ca toți indivizii fără voință, el nu poate stăpâni și comanda împrejurările, ci acestea îl domină și îl vântură de colo până colo.

Hamlet este contrastul lui *Fortinbras*. Ce nume simbolic i-a ales autorul pentru a marca contrastul! *Fortinbras*, — braț forte! El se întoarce eroic, nevătămat din războiul cu Polonia. Nici nu sosește în fața lui Hamlet și ultimile cuvinte ale prințului murind, sunt: „prevăd că alegerea succesiunii mele va cădea asupra lui *Fortinbras*. El are aprobarea mea, murind.“ Când războinicul învingător sosește în scenă, zărește în sala festivă a viitorului său palat, ca niște mere putrede, căzute de la sine, toate acele fructe ale putredei Danemarce!

Toată speranța de înviorare a țării sub Claudiu, era creerul și inima prințului moștenitor Hamlet; și *Fortinbras* îl zărește căzut și pe el de pe ramul dinastiei, smuls de viforul soartei care în deslănțuirea lui, seceră, selecționează, lăsând nevătămat numai ce rezistă.

În fața cadavrelor întinse, cuvintele lui laconice, ca și laconismul omului ale cărui vorbe sunt mai ales

faptele, îl zugrăvesc lapidar: „să se ridice cadavrele! O asemenea priveliște mai merge la războiu. Aici îmi face rău.“

Shakespeare ne arată astfel că numai unui om ca *Fortinbras* i-e hărăzită biruința, tocmai fiindcă-i lipsesc strălucitoarele și mlădioasele calități intelectuale ale lui Hamlet! Prea multă inteligență încurcă pe un om, ca o haină prea lungă. *Simplificarea țelului și a visiunilor îl ajută*. Ostașul, deși e mult mai aproape de moarte ca filosoful, nu se mai întreabă „dacă e mai bine a fi sau a nu fi.“ Pentru *Fortinbras* chestiunea nici nu trebuie pusă. Aș mai înțelege să și-o pună cineva înaintea de a pași pe pragul existenței pământene, presupunând că cineva și-ar lăsa liberă alegerea. Dar după ce și s'a dat viața, să te mai întrebă „dacă e mai bine a fi sau a nu fi“ — iată o curată pierdere de vreme pentru un *Fortinbras*, care abia are timpul să se gândească la ceia ce trebuie să înfăptuiască! Căci adevărata greutate a problemei pentru bietul om nu este *a nu fi* ci „a nu mai fi!“

E mult mai complicat și mai greu de cât teoreticul *a nu fi*, pur și simplu!

Este ciudat lucru — și aci învinuirea nu este pentru dl recensent — că după ce Shakespeare ne-a înfățișat două tipuri contrastante, Hamlet și *Fortinbras*, — cel din urmă în zale și 'n arme de sus și până jos,

NECUNOSCUTĂ

— M. MAESTERLJNCK —

Lui Marcel N. Romanescu

Ea a sosit lângă palat
— Când soarele de-abia sclipia —
Ea a sosit lângă palat,
Toți cavalerii se priveau,
Toate femeile tăceau.

Și 'n fața porții s'a oprit
— Când soarele de-abia sclipia —
Și 'n fața porții s'a oprit,
Regina-atunci s'a ridicat
Și soțul ei a întrebat:

Unde te duci, unde te duci?
— Hi grije,-abia s'a luminat —
Unde te duci, unde te duci?
Te-așteaptă oare cineva?
Regina palidă tăcea.

Și treptele le-a coborît
— Hi grije,-abia s'a luminat —
Și jos, la scară-a coborît,
Dar nici o vorbă n'au schimbat
Și 'n grabă-apoi s'au depărtat.

În prag sta soțul ei plângând
— Hi grije,-abia s'a luminat —
În prag sta soțul ei plângând
Și 'n zări regina se pierdea . . .
Iar vântul printre foi gemea.

AL. T. STAMATIAD

Întors din războiu învingător — s'au mai găsit critici la noi și aiurea ca din dragoste de paradox să scoată din Hamlet un om *de acțiune!*

În realitate el dă numai impresia, — prin *agitațiunea* continuă în care se găsește pururea omul care nu-și poate canaliza neastâmpărul unei idei fixe, obsedante și sterilizante. Și *agitațiunea* este sinonimă cu *sabotarea acțiunii*, care, prin firea ei, este calmă, ritmică și sigură de ea.

Hamlet e clișeu negativ al lui Fortinbras.

În ce privește primejdioasa repercusiune sufletească pe care-o poate avea un tip de erou întrupat de fantezia unui scriitor puternic, ași mai putea cita câteva cazuri: d-l recensent nu se teme pentru sine și cunoscători, dar primejdia nu e mai puțin reală din punct de vedere social și merită să fie recunoscută pentru ocolirea ei, acolo unde se poate, prin toate mijloacele pe cari cultura le pune la îndemână.

Tot un fel de Hamlet care cade victimă speculațiilor sale filosofice, este și Raskolnicoff, și tot așa de periculos pentru o imensă categorie de cititori cum a fost Werter și Chatterton.

Se cunoaște în deobste faptul că la câțiva timp după apariția romanului *Crimă și Pedepsă*, un student rus comite o crimă în identice condițiuni și cu aceleași sofisme ca și eroul lui Dostojewsky.

Copilul de la Galați care s'a spânzurat în fundul unei grădini, după ce văzuse o dramă la cinematograful care se aseamăna cu povestea tristă a vieții lui, este un simptom în mic, că tiparele reprezentative ale unei arte pot atrage, în virtutea sugestivității, tipuri fără personalitate cum sunt majoritatea, cari să se muleze în chip mecanic după anumite ficțiuni ale artei... E iluzia fluturului care în aripile unei flăcări vede alt fluture, spre care se năpustește în seita contopirii!...

Eu nu spun că trebuie să se proscribe nici să se ardă o artă adevărată după posibilele ei efecte sociale, dar amintesc numai o primejdie reală și las altora problema felului și a educațiunii artistice imunizante, în fața pericolului. O operă de artă e o hrană sufletească; ea poate fi un tonic dar poate fi uneori și o otrăvă. Depinde puțin și de felul cum e administrată celor cari o cer. În parte, se remediază consecințele unei rele înțelegeri, prin prefete scrise de minți pătrunzătoare cari să discerneze nu numai frumusețile operii, dar și ecourile greșite ce ea le poate trezi în sugestia colectivă, fără o studiere aprofundată. În același scop s'au inaugurat și conferințele care precedă reprezentarea unei piese, mai ales când e de forță și greutatea unui Faust sau Fedrei, pentru ca semnificarea lor sufletească, mai dificilă de prins pentru vulg, să nu-și altereze în ascultători cristalul concepției care a călăuzit pe autor.

Pornind de la faptul cert, că operele literare cu cât sunt mai puternice (sau chiar pur și simplu abile)

PESCARUL^{*)}

*Cu brațe de oțel, cu umeri largi,
Pe țărmlul mării s'a oprit pescarul;
Pe ape dăinuște încă noaptea,
În care se aprinde ritmic farul.*

*În barca lui aruncă-un mototol
De sfoară împletită și ciudată,
Lopata 'mbrățișează primul val
Și'n urmă-i lasă-o șoaptă cadentă.*

*Se leagănă un cântec, tot mai stins,
E cântecul pescarului în larg . . .
Și valuri — înspumate pe spinări —
Se'nvolbură, se-aleargă și se sparg.*

*În farul de pe țărml, lumina moare
Și-un soare uriaș din fundul zării,
Aruncă 'ntregu-i foc și'n vâlvătae
Acuma-arde 'ntreaga apă-a mării.*

*Pescarul a ajuns în larg și-aruncă
Împletitura sforilor în apă . . .
Și cum ridică și tot lasă plasa
El pare un nebun ce'n mare sapă.*

AL. NEGURĂ

^{*)} Din volumul: „Sărmanul Pescar“ apărut în Tip. Corvin I. Lányi Arad

cu atât au și o înrăurire socială, — nu ar fi de prisos ca autorii să se gândească în anumite clipe de ispitire, și la ceea ce Payot numește „l'effrayante vitalité de nos actes!“ — Hamlet o cunoaște cu prisosință când corijând piesa actorilor, își zice: „numai prin această piesă pot intra în conștiința Regelui.“ — Prețioasă afirmațiune, și care vine de pe vârful unei piramide a cunoștinței sufletului omenesc.

În rezumat: Don Quijote *compromite* o morală frumoasă, împrumutându-i prin reflex, comicul prăbușirii sale, iar Hamlet, dă lustru și prestigiu unei lăncetării, prin strălucirile reflexiunilor sale filosofice: cu aceasta se alege publicul care se lasă condus numai de sentiment, și nu se uită într-o operă și cu creerul.

Întâ de ce mă deosebesc în încheere de d-l recenzent când susțin că nu ori ce operă de geniu este implicit, prin consecințele înriuririi sale, o operă sănătoasă, morală. Pentru un estet echilibrat, firește, frumosul, deprimant chiar, nu este primejdios. E o delectare și o recreație intelectuală. E vorba însă de primejdia unor opere, în imensa masă amorfă care la un moment dat, poate primi mla eroului de pe scenă și împărtăși destinul fascinantei lui căderi, căci dacă arta se inspiră de la viață, și viața la rândul ei, se poate inspira de la artă.

Și atunci se ridică tulburătoare întrebare: oare autorul să refuze tocmai responsabilitatea actelor lui, ale celor mai de seamă?

Este aci cazul de a constată cât de mult tragedia clasică greacă și franceză, domină prin puritatea inspirațiunii lor și etice și estetice, asupra altor genuri, pătrunse de infiltrațiile impure ale satirei, cum sunt inspirațiile morbide ale romantismului și realismului plat.

Adevărata artă clasică, reconstruind natura o corectă, sau o înfățișează în convulsiile ei biruitoare pe calea înșănătoșirii; și în acest drum, nici ea nu este în afară de un *sănătos realism*.

În perfecțiunea operei geniale *eticul, esteticul și etnicul* chiar, — se împletesc sintetic în acelaș act al inspirațiunii, — întocmai după cum: plămâni, oxigen și azot, deși de naturi așa deosebite, se îmbină în acelaș act al respirațiunii, pentru cea mai înaltă lumină a spiritului.

D. Nanu

SYMPHONIE TRISTE

Et la tempête continue, folle, désordonnée.

Un ciel couleur de lessive. La ville semble morte, le brouillard l'enveloppe dans un linceul de deuil. Et, dans la nuit, les tours des châteaux et les hautes cathédrales ont l'air de fantômes. Pareilles à des lames de poignard, les lumières des réverbères brillent dans le lointain.

C'est à grand'peine que, sur mes faibles épaules, je porte encore le fardeau, — rocher immense, — la tristesse sans bornes. Et d'un pas lent, je parcours les rues silencieuses, perdues, infinies Et de mon âme s'est envolé tout ce qui est noblesse, amour, poésie.

De même que la bise farouche court à travers la plaine détruisant et déchirant tout ce qu'elle rencontre dans sa course, de même le souvenir parcourt le passé recouvert du solennel manteau impérial tissé par l'oubli. Il le déchire, il le lacère, — et des lambeaux pendent comme des ailes blessées, comme des voiles funéraires; mais le souvenir continue sa course, sans discontinuer, et, plaintivement, il fait flotter au vent les voiles.

C'est alors que le passé pleure, m'appelle, crie après moi; il m'arrache, m'enlève, se démène et rit aux éclats. Elevant sa voix sinistre de fanfare, il dit: «Insensé, pourquoï, sans pitié, m'as-tu jeté dans l'oubli? Reviens, car le superbe jardin de l'amour, les silencieux bosquets et les fleurs dorées — illusions et croyances, — soupirent, se consomment.»

J'ai tressailli. Tout à coup viennent jusqu'à moi, comme sur les ailes d'un tourbillon, des chuchotements discrets: «Enfant, m'aimes-tu? Dans des étreintes ardentes, dans des baisers de sang, je veux cueillir des soupirs étouffés.» «Ah, je t'aime comme une folle et je t'obéis, mon bien-aimé.»

Et, enlacés, les amants disparaissent dans la nuit froide, sévère et brumeuse Sur le ciel, couleur de lessive, glisse, fantastique, un hibou gris, — les fous disent que c'est la reine des nuits

Et de mes pas lents, je parcours les rues silencieuses, perdues, infinies. C'est à grand'peine que mes faibles épaules portent le fardeau, — rocher immense, — de l'amour sans bornes de la vie d'autrefois, ensevelie depuis longtemps.

Et la bise farouche souffle sans répit, court, galope et crie au désespoir.

AL T. STAMATIAD

CHINUL SPERANTEI

— VILLIERS DE L'ISLE ADAM —

— Oh, un glas, un glas care să strige!
Edgar Poe — *Puțul și Pendula*

Sub pivnițele Oficialului de Saragossa, într'un amurg din alte vremuri, venerabilul Pedro Arbuez d'Espila, al șaselea egumen al dominicanilor din Segovia, al treilea Mare-Inchisitor al Spaniei, urmat de un *fra* (maistru schingiuitor) și precedat de doi gardieni din Saint-Office, purtând lanterne, coborî spre o cameră ascunsă. Zăvorul unei uși masive scârțîi: pătrunse într'un *in-pace* otrăvit, în care lumina zilei suferinde ce venea de sus, lăsă să se întrevadă între verigile pecetluite pe ziduri, un căluș înegrit de sânge, un cup-tor și un ulcior. Pe un așternut murdar, ținut pe loc cu butuci, cu fiare la gât, sta întins, plin de spaimă, un om în zdrențe, căruia nu i-ai fi putut da vreo vrastă. Acest prizonier era rabinul Aser Abarbanel, evreu aragonez, care — acuzat de camătă și de nemilos dispreț față de cei sărmani, — fusese supus de mai bine de un an la zilnice torturi. Cu toate acestea „încăpăținarea fiindu-i tot atât de tare ca și pielea” refuzase de a se lepăda de credința sa.

Mândru de un neam de mai multe ori milenar, orgolios de anticii săi strămoși — căci toți Evreii vrednici de acest nume sunt geloși de sângele lor — el se coborâ, după Talmud, din Othoniel și prin urmare din Ipsiboë, femeia acestui ultim judecător al lui Israel: împrejurare care-i susținuse curajul, în clipele cele mai îngrozitoare ale neincetătelor torturi.

Cu ochii plini de lacrimi, crezând că sufletul acesta atât de ferm nu voiă mântuirea, venerabilul Pedro Arbuez d'Espila, apropiindu-se de rabinul înfrigurat, rosti cuvintele următoare:

— „Bucură-te fiule: suferințele tale pământești se vor sfârși. Dacă în fața unei atât de mari îndărătniciei, a trebuit să permit, cu durere, întrebuintarea multor mijloace, sarcina mea de îndreptare frățească, are marginele ei. Ești asemeni smochinului neroditor, care nedând fructe ani de-arândul e în primejdie de a se usca... dar singur Cel de sus poate hotărî asupra sufletului tău. Poate mila nesfârșită va străluci pentru tine în clipa supremă. Trebuie să nădăjduim... Avem pilde... Să dea Dumnezeu! Odihnește-te prin urmare, în astă seară, în pace. Măine vei face parte din *auto-da-jé*; adică vei fi pus pe *quemadrero*, jeratec pregătitor al Flacărei eterne; nu arde, o știi Fiule, decât dela distanță și moartea nu vine decât cel puțin după două ceasuri (adeseori după trei) din pricina scuticelor muiate în ghiață cu care avem grija să apărăm fruntea și inima celor jertfiți. Vei fi numai patruzeci și trei! Fiind în rândul din urmă, gândește-te că vei avea timpul trebuincios să invoci pe Dumnezeu, pentru a-i oferi botezul acesta de foc care-i dela Duhul sfânt. Nădăjduiește deci în lumină și dormi.”

Sfârșind vorbele acestea, Don Arbuez făcând un semn ca nenorocitul să fie slobozit din lanțuri, îl sărută cu duioșie. Apoi fu rândul maistrului schingiuitor, care — în șoapte — rugă pe evreu să-l erte de ceea ce l'a făcut să sufere pentru mântuirea sa; apoi îl îmbrățișară cei doi gardieni, sărutându-l tăcut. După ce se sfârși ceremonia, prizonierul — singur și neștiind ce să creadă — fu lăsat în întunec.

* * *

Cu gura uscată, cu fața îndobitocită de suferință, rabinul Aser Abarbanel, se uită mai întâi la ușa închisă, fără deosebită băgare de seamă. — „Inchisă?” Cuvântul acesta, în toată taina lui, deșteptă în gândurile sale confuze, o idee. O clipă întrevăzuse lumina lanternelor printr'o crăpătură dintre perete și ușă. O strălucire morbidă de speranță, datorită aiurelei sale, îi cutremură întreaga ființă. Se târi spre acel *ceva* neobișnuit ce-i apăruse. Și încet de tot, strecurând un deget, cu mii de precauțiuni, în deschizătură, trase ușa către dânsul. Rămase incremenit! printr'o întâmplare extraordinară gardianul care o închisese, întorsese cheia înainte ca ușa să se izbească de ușorii de piatră. Astfel că zăvorul ruginit, neintrând în gaura broaștei, făcuse să rămână ușa deschisă.

Rabinul aruncă cu frică o privire în afară.

Ajutat de un fel de palidă întunecime, el observă, mai întâi, un semicerc de ziduri pământii, găurite de spirale de scări — și, în fața lui, dominând, cinci sau șase trepte de piatră, un fel de tindă neagră, ce răspunde într'un vast coridor, din care nu era cu putință de văzut de jos, decât cele dintâi arcade.

Intinzându-se, se târi până la nivelul pragului. În adevăr, era un coridor, dar de o lungime nemăsurată. O lumină palidă, o licărire de vis îl lumină: candelă, atârnată de bolți, albăstreau din când în când culoarea ștersă a aerului; prin funduri depărtate stăpânea umbra. Nici o ușă laterală în această întindere. Într'o singură parte, la stânga, niște ferestruici cu gratiile crucișe, în adâncăturile zidului, lăsau să pătrundă raze — care trebuiau să fie ale amurgului, din pricina sulitelor roșii ce tăiau din loc în loc lespezile de piatră. Și ce tăcere înfiorătoare!... Cu toate acestea, acolo, în adâncul acestor neguri, o eșire putea să-ți redea libertatea! Speranța șovăitoare a Evreului era stăruitoare, căci era cea de pe urmă.

Fără a sta deci la îndoială, păși pe lespezi, dealungul ferestruicelor, siliindu-se să se confunde cu nuanța întunecată a zidurilor lungi. Înaintă încet, târindu-se pe brânci — și oprindu-se să țipe când îl înjunghia vre-o rană de curând deschisă.

Deodată, sgomotul unei sandale care se apropia ajunse până la dânsul în ecoul acestei alei de piatră. Un tremur îl sgodui, neliniștea îl înădușea; vederea i se întunecă. S'a sfârșit, cu siguranță! Se ghemui pe brânci într'o adâncătură și așteptă acolo, pe jumătate mort.

Eră un gardian care trecea în grabă, cu un instrument de smuls mușchii în mână, cu gluga trasă și cu o înfățișare groasnică; dispărură. Infiorarea care cuprinsese inima rabinului și care părea că-i întrerupsese firul vieții, îl făcù să rămâe aproape o oră fără să poată face vre-o mișcare.

De teamă că dacă-l vor prinde, chinurile vor spori, îi veni gândul să se reîntoarcă în carceră. Dar vechea speranță îi șoptea în suflet acel Dumnezeesc *poate*, care-ți redă puteri în cele mai groaznice primejdii. Se întâmplase o minune! Nu trebuia să se mai îndoiască. Incepù deci din nou să se târască spre ieșirea care ar fi fost cu putință.

Sfârșit de suferință și de foame, tremurând de neliniște, înaintă mereu! Și coridorul acesta sepulcral, părea că se lungește tainic. Și el neîncetând să înainteze, fixă mereu umbra, acolo, unde *trebuia* să fie o ieșire mântuitoare.

— O! o! iată că răsună pași din nou, de data asta însă, mai încet și mai îndușit. Formele albe și negre a doi inchizitori, cu lungile lor pălării cu boruri întoarse, îi apărură înainte, reliefându-se în aerul cenușiu. Vorbeau încet și pareau că nu se împacă asupra unei importante chestiuni, căci brațele lor se agitau.

La vederea lor, rabinul Aser Abarbanel închise ochii; inima-i bătea să-i spargă pieptul; zdrențele sale fură inundate de o rece sudoare de agonie; rămase prostit, nemișcat, întins de-alungul zidului, sub raza unei lămpi neclintite, implorând pe Dumnezeuul lui David.

Ajunși în fața lui, cei doi inchizitori se opriră sub lumina lămpei — fără îndoială printr'o întâmplare provenită din pricina discuției lor — unul din ei, ascultând pe celalt, se uită la rabin. Și sub privirea aceasta, a cărei expresie distrată el n'o înțelese, nenorocitului i se părea că simte încă cleștele ferbinte mușcându-i sârmana lui carne; va deveni deci iarăși un suspin și o rană! Sfârșit, neputând să mai răsuflă, cu pleoapele bătânde, tremură sub atingerea acestei mantii. Dar lucru fotodată straniu și firesc, ochii inchizitorului erau fără îndoială acei ai unui om adânc preocupat de ceea ce va răspunde, absorbit de ideile pe care le ascultă, erau fixi — și pareau că privesc pe evreu *fără să-l vadă!*

În adevăr, după câteva clipe, cele două apariții sinistre își continuară drumul, cu pași rari și tot vorbind încetșor, spre răspântea de unde eșise prizonierul; *nu-l văzuse*. În groaznica zăpăceală a senzațiilor sale, îi trecù o idee prin minte: „Sunt mort oare de pe acum, de nu m'au văzut?” O hidoasă impresie îl trezi din letargie: privind zidul, drept în fața sa, i se părù că vede doi ochi grozavi care-l ținteau. Iși trase capul îndărăt, într'o spaimă subită, cu părul vâlvoi. Dar nul nu eră nimic. Pipăind pietrele cu mâna, putù să-și dea seamă că era *reflexul* ochilor inchizitorului

pe care-l avea încă în pupile și pe care-l refractase pe două pete de pe zid.

La drum! trebuia să se grăbească pentru atingerea acelei ținte, pe care el și-o închipuia (cu mintea bolnavă, desigur) că era mântuirea! — să sboare spre umbrele acele de care nu-l despărteau decât vre-o treizeci de pași. Incepă din nou, mai repede, pe genunchi, în mâni, pe pânțele, calea sa dureroasă; și peste puțin intră în partea întunecată a acestui coridor înfricoșat.

Deodată, nenorocitul simți ceva rece pe mânele sale cu care se sprijinea pe lespezi; era un curent puternic de aer, alunecând pe o ușă mică, unde se sfârșeau cele două ziduri. Ah! Dumnezeu, dacă ușa aceasta ar da afară! Toată ființa sârmanului fugar fu amețită de speranțe. O examinează, de sus în jos, fără a o putea vedea bine din pricina întunecării ce-l înconjură. — O pipăi: nici un zăvor, nici o încuetoare. — O clampă!... se ridică: sub apăsare, clampa cedă; ușa tăcută se deschise înaintea lui.

* *

— „Aleluia!...” murmură, într'un nesfârșit suspin de mulțumire, rabinul, în picioare pe prag, la vederea spectacolului ce se desfășură privirii.

Ușa se deschisese asupra grădinilor, sub o noapte cu stele peste tot era primăvară, libertate, viață! În fața-i era câmpia ce se prelungea spre munții ale căror creste albastre-sinuoase se profilau la orizont; acolo era mântuirea! Ah, să fugă! Ar alerga toată noaptea pe sub pădurile de lămâi ale căror miresme îi veneau de departe. Ajuns în sânul munților ar fi salvat! Respiră aerul binecuvântat; vântul îl învioră, plămânii sorbeau viață! În inima-i dilatată, el auzea *Veni foras* al lui Lazăr! și pentru a mulțumi lui Dumnezeu care-i trimetea nemărginita lui îndurare, întinse brațele spre el, înălțând ochii, în extaz, către cer.

Atunci i se pără că vede umbra brațelor sale înturnându-se spre dânsul: — i se pără că simte brațele acestea de umbră înconjurându-l, înlăturându-l, și se simți strâns cu duioșie de cineva, la piept. În adevăr, un chip lungăreț, era aproape de al lui. Incredător își plecă privirile pe această figură și rămase tremurător, înebunit, cu ochii pierduți, bâlbâind, umflându-și obrazii și curgându-i bale de spaimă.

— Grozăviel era chiar în brațele marelui inchiuzitor, a venerabilului Pedro Arbuez d'Espila, care-l privea cu lacrimi în ochi, și cu o înfățișare de păstor înduioșat care-și regăsește oaia rătăcită.

Întunecatul preot strângea pe inima sa, cu un avânt de milă atât de ferbinte, pe nenorocitul evreu, încât nasturii hainei monahale brăzdară, pe sub comănac, pieptul dominicanului. Și în vreme ce rabinul Aser Abarbanel, cu ochii holbați sub pleoape, horcăia de groază în brațele asceticului Don Arbuez și înțelegea în mod vag că toate fazele seriei fatale nu erau decât o tortură prevăzută, acea a speranței! marele inchiuzitor, cu un ton de pătrunzătoare imputare și cu privirea jalnică, îi șopti la ureche, într'o răsufare arzătoare și alterată de posturi:

— Ei, fiule! În ajunul poate al mântuirii... voi ai să ne părăsești!

EY

Știri și însemnări literare

„SALONUL LITERAR” Nr. 12 va apare la 15 Mai, în 16 pagini, cuprinzând și tabla de materie.

Admirabila traducere din Victor Hugo, publicată în numărul de față, nu se găsește în nici unul din volumele lui *Anghel* și nici în volumul: *Poezii complete*, apărut — după moartea poetului — în editura Cartea românească.

În „Ritmul Vremii” din Februarie, d. *George Dumitrescu* scrie despre opera poetică a lui *Al. T. Stamatiad* cu prilejul volumului „Poezii” editat de Casa Școalelor, în colecția: *Scriitorii Români Contemporani - Pagini Alese*.

Din: „*Pentru învățământul clasic*”, memoriu redactat cu prilejul proiectului de reformă a învățământului secundar din 1925, de *V. Bogrea*, savantul profesor de filologia clasică la universitatea din Cluj, transcriem următoarele minunate și emoționante rânduri:

„... ceiace face în adevăr grandoarea trecutului României și ceiace constituie garanția nezguduită a viitorului, ei, această e: *romanitatea noastră*. Izolați de marea familie a Romaniei occidentale, între seminții streine, pe cât de diferite ca rasă, pe atât de ambițioase și agresive ca tendințe, Latinii de la Dunărea-de-jos au, pentru a nu-și uita strămoșii, motive fără de asemănare mai grave, mai vitale, decât alte popoare: nu numai decât orice alt popor de cultură ne-latin, ci și decât oricare din frații lor întru latinătate din Apus.

Dacă Germania sau Anglia pot cultivă studiile clasice numai pentru valoarea lor educativă și culturală cu totul superioară, noi avem, în aceste studii, și un mare interes național. Și, când un învățat de talia lui *A. Meillet* declară, că, „*părăsind cultura latină, popoarele de limbă romanică ar renunța la tot ce face unitatea lor și ar diminua capacitatea de rezistență a limbilor lor față de alte limbi*”, înțelege oricine, ce avertisment implică aceste cuvinte pentru cei mai razețiți dintre Neolatini: *sapientia sat!* Nu rupând firele ce ne leagă de Occidentul romanic și, solidari cu el, de anticitatea romană, sau lăsându-le să putrezească, ci înmulțindu-le, întărindu-le, strângându-le, ne vom putea păstra și dezvoltă mai departe, potrivit firii noastre, în cadrul istoric și geografic, în care ne-a așezat destinul. În simfonia culturii universale, nota contribuției noastre trebuie să aibă timbrul latin; direcția firească, în care ne vom putea manifesta cândva cu maximum de răsunet, nu poate fi alta decât aceasta. Și când, în vechi timpuri de zbucium și întuneric, au putut răsări dintre noi umaniști ca *Miron Costin* și *Milescu* și, coroana lor, *D. Cantemir*; când regalul patron al umanismului maghiar, *Matiag Corvin*, a fost mlădița din neamul nostru, ca și *Emil Thewrewk* de *Ponor*, „restauratorul studiilor clasice în Ungaria”, iar smeriții corifei ai renașterii noastre, din binecuvântatul *Blaj* și de aiurea, au putut aprinde, în noaptea unei stăpâniri dușmănoase, lumina gândului latin, — n'ar fi, oare, o crimă și o rușine, să-l stingem ori să-i micșorăm strălucirea, astăzi, precupețind untdelemnul candelii ce luminează cea mai sfântă icoană din biserica sufletului românesc?”

AL. T. STAMATIAD POEMELE ÎN PROZĂ ALE LUI BAUDELAIRE

TRADUCERI

Ilustrații de Gropeanu, Poitevin-Scheletti și Steriadi

Ed. pentru bibliofili Arad, Str. Ion Calvin 4. Ex. 100 lei.

Într'un număr trecut al unei reviste din București, d. *Mihail Dragomirescu* scrie aceste surprinzătoare rânduri:

„Chiar admiratori mari de ai lui, cum a fost *Maiorescu*, nu și-au dat seama de genialitatea formei lui *Eminescu* și au criticat-o. Unul din cele mai frumoase pasagi din „Criticele” lui *Maiorescu* este tocmai acela în care, pornind dela pretensele greșeli ale lui *Eminescu* din primele poezii („Mortua est”, „Împărat și Proletar”, „Inger și Demon”, „Venere și Madona”) face elogiul formei ca expresiune a eternității.

Cu toată frumusețea și adevărul general al acestui pasagi, *Maiorescu* de una se pare că nu și-a dat seama: de primitivismul necesar al unei inspirațiuni geniale năvalnice. Ritmul genial este o expresiune adecvată a fondului cu nenumăratele lui nuanțe. Intrucât e vorba de expresiunea acestor nuanțe, ritmul, chiar înfrângând regularitatea formei, este necesar așa și nu altfel.

În realitate pretensele greșeli ale lui *Eminescu* din poeziile citate mai sus erau tocmai *semnele genialității* acestui poet incomparabil.

Pentru exemplificarea celor de mai sus, vom transcrie o strofă din „Împărat și Proletar”:

*Virtutea pentru dânsii — ea nu există. Însă
V'o predică, căci trebui să fie brațe tari
A statelor greoaie, cari trebuie'mpinse,
Și trebuesc luptate răsoaiele aprinse;
Căci voi murind în sânge, ei pot să fie mari.*

Noi credem că *Maiorescu* avea deplină dreptate și că d. *Mihail Dragomirescu* face un rău serviciu generațiilor tinere, recomandându-le spre admirare greșelile marelui poet.

Colaboratorul și prietenul nostru, poetul *A. Cotruș* a fost premiat de S. S. R. pentru volumul: „*Vesuri*” apărut în 1925, în „Biblioteca Semănătorul” din Arad.

Revista „*Țara Noastră*” din Cluj, de sub direcția marelui poet *Octavian Goga*, scrie — în Nr. 6 din 7 Februarie — următoarele rânduri despre „*Salonul Literar*”:

D. Al. T. Stamatiad face să apară de mai multe luni la Arad, unde l-au așezat îndatoririle sale profesionale, o revistă pe care a intitulat-o, cu o simpatie nuanțată de cochetărie: *Salonul Literar*.

Gazda e plină de atenții pentru fiecare. Interiorul e de gust, s'ar putea spune chiar elegant. Oaspeții sunt dintre cei mai aleși. Odată pe lună se face aici literatură, de cea mai bună calitate. Revista, într'adevăr, apare în excelente condiții de tipar, cu note interesante asupra evenimentelor culturale din țară și din străinătate, având totdeauna cel puțin o colaborare de preț din partea unui scriitor de seamă.

Salonul Literar corespunde astfel, la granița apuseană a României, unei alese necesități sufletești, și, deși nu are caracterul unei publicații de popularizare, căci nu se adresează marelui public, credem că va izbuti să dăinuiească multă vreme, strângând în jurul său tot mai mulți cititori. D. Al. T. Stamatiad, cu mari sacrificii și cu o nobila stăruință, a înțeles rostul prezenței sale la frontieră.

Merită toate felicitările noastre.

Editura Bemporad din Florența a început publicarea operelor complete ale faimosului scriitor *Luigi Pirandello*.

Nu știm care a fost criteriul comisiunii S. S. R. de a stabili lista membrilor ei, făcând eliminările de rigoare, pentru că între cei rămași sunt unii care n'au publicat nici un volum, alții n'au nici o legătură cu literatura cu toate că au publicat mai multe, iar alții... etc. — dar ceea ce știm e că s'a adus o jignire nemeritată celor eliminați de comitetul S. S. R., publicându-le numele într'o revistă literară.

Cel mai emoționant necrolog despre Bucura Dumbravă, l-a scris *Gala Galaction* în „Adevărul literar” din 7 Februarie.

Cu douăzeci de ani în urmă! Era pe vremea când semănătorismul era în floare, tiranizând toate conștiințele și înăbușând orice spirit de originalitate. Cine nu era cu ei, era condamnat să vegezeze în umbră și să se stingă în singurătate! Ca să fii poet trebuia să ai bilet de liberă circulație de la pamfletarul Chendi sau de la d. N. Iorga, marele nostru istoric.

Tristă și nefericită epocă pentru cei ce visau alte orizonturi! Dar un nou nume apare în literatura română. Poezia lui, primitivă — la început — cu zâmbetul pe buze sau abia tolerată, începe să cucerească, zi cu zi, generațiile tinere.

Critica, buimăcită, începe să cedeze, revistele serioase și tradiționaliste îi deschid porțile.

Muzicalitatea versului său, plasticitatea viziunii, îndrăzneala imaginilor, noutatea subiectelor dau un nou suflu de viață poeziei române, anemiată de turma epigonilor și de critica chendistă și iorghistă.

Însfârșit, după ani de zile de suferință poezia română, muribundă, a înviat: — *Minulescu* este astăzi triumfător și triumfătorul! Poezia lui e vie de la un capăt la altul al țării; romanele lui sunt sorbite de cititor ca o apă spumegătoare, de munte; „*Manechinul sentimental*” triumfă pe scena Teatrului Național și pe scenele teatrelor din provincie!

Când așternem pe hârtie aceste sumare rânduri, emoțiunea și mândria ne stăpânesc: în 13(26) Aprilie 1908 — acum 18 ani! — vesteam, cel dintâiu, în ziarul „*Vitorul*”, triumful poeziei lui *Ion Minulescu*!

De-acum, biata critică tradiționalistă, poate ... în umbră — să-și mângâie rănilor săngerânde.

Al. T. S.

A. COTRUȘ: *In robia lor*, poezii. Lei 100. Tip. Corvin, I. Lányi — Arad.

VASILE SAVEL: *Vadul hoților*, roman. Lei 60. Librăria Nouă — București.

Pr. D. VONIGA: *Presa bisericască*, importanța ei și mijloacele de întreținere. Lei 25. Tip. Huniadi — Timișoara.

DAN CIOCÂRDIA și AUREL ȘERBĂNESCU: *Coșul cu roade*, poezii. Lei 45. Tip. Române Unite — București.

În „Biblioteca Semănătorul”, editată de librăria Diecezană din Arad, au apărut următoarele cărți:

AL. MÂNCIULESCU: *Tudor Dragomir*, povestiri. Lei 10

CONST. SUDEȚEANU: *Introducere în sociologia lui Auguste Comte*. Lei 10.

V. DEMETRIUS: *Nuvela alese*. Lei 15.

ELENA FARAGO: *Scrisori*, poezii. Lei 5.

„SALONUL LITERAR” Nr. 12 va apare la 15 Mai, în 16 pagini, cuprinzând și tabla de materie.

Orice volum trimis redacției va fi anunțat la bibliografie

